

General-pukovnik  
NIKOLA PEJNOVIĆ

## Nuklearne „superstrategije”\*

Svetska i naša javnost zadnjih meseci živo i pažljivo se bave dogovorenim i otpočetim američko-sovjetskim pregovorima o strategijskom nuklearnom naoružanju, kao i novim američkim strategijskim konceptom o zasnivanju sistema kosmičke antiraketne odbrane. Ne samo da je razumljiv i opravdan interes javnosti i oficijelnih krugova svih zemalja za pomenute probleme već oni imaju takav značaj i karakter da će još dugo i mnogo intenzivnije izazivati znatiželju, zabrinutost i aktivno učešće svih onih snaga i faktora koji mogu bilo šta doprineti ishodu i usmeravanju globalnih svetskih strategija. To je najbolji dokaz da odnos supersila prema problemima nuklearnog rata i svetskog mira nije, niti može biti, samo njihov stvar. To je, u najširem smislu, elementarno i životno pitanje svih naroda i zemalja i svakog ljudskog bića na našoj planeti. Kad se problemi i formalno, na regularan način, ne mogu razmatrati i rešavati na forumima Ujedinjenih nacija, prirodno je da iziđu na široku scenu i poprime oblik najšireg svetskog plebiscitarnog izjašnjavanja.<sup>1</sup>

Nije teško uočiti da najavljena tematika istovremeno povezuje najznačajnije probleme politike, vojne strategije, ekonomike, diplomatije, nauke i tehnologije uz postojanje i svih drugih praktičnih i naučnoprospektivnih sfera i aktivnosti. Pri tom se ne radi samo, pa

---

\* Pod pojmom *nuklearne »superstrategije«* u ovom radu podrazumeva se onaj deo strategija supersila koji se odnosi na interkontinentalne raketno nuklearne sisteme i na one srednjeg dometa, a u najnovije doba i kosmičku raketna i druga sredstva, o kojima se sada vode pregovori između SAD i SSSR-a u Ženevi.

<sup>1</sup> Takozvani *Plan Baruch* još 1946. predviđao je internacionalizaciju nuklearnih aktivnosti kao jedino prihvatljivo rešenje za celinu svetske zajednice.

ni težišno, o rešavanju problema današnjice već i o uticaju na usmeravanje i određenje budućih konstelacija, pa i sudbine sveta u celini u novom milenijumu kojem smo na pragu. Bez obzira na međusobnu povezanost i apsolutnu nerazdvojnost svih pitanja o kojima je reč, na čemu naročito insistira jedan od aktera u pregovorima, za potrebe ovog rada ona se mogu uslovno razmatrati sa strategijsko-tehnološkog i strategijsko-diplomatskog aspekta, podrazumevajući pri tom da i jedan i drugi sadrže političke attribute najvećih prioriteta.

## *1. Kriza strategije odvrćanja*

Strategija »odvrćanja« ili, kako se još zove, strategija »zastrašivanja i odmazde« nalazi se u poslednjoj deceniji pod intenzivnim pritiskom i »nagrizajućim« dejstvom naučno-tehnološkog faktora, koji svojom ubrzanom evolucijom i skokovitim razvojem pruža svetlu i čoveku fantastična dostignuća, ali donosi i zaprepašujuće opasnosti. Pre samo dve decenije, glavni problem u vezi sa interkontinentalnim raketnim sredstvima sastojao se u tome da im se obezbedi dovoljan domet i takva preciznost da se njima mogu naneti planirani udari na široke demografske aglomeracije, kao što je nekoliko najvećih gradova na svakoj od suparničkih strana. U to vreme, količina nuklearnih projektila bila je takva da se moralo strogo racionalisati pri planiranju njihove upotrebe. Protivnik se odvrćao sa proračunatom pretnjom o uništenju oko 30 odsto njegovog stanovništva i oko 70 odsto njegovih vitalnih industrijskih postrojenja. Uništenje vojnostrategijskih objekata i žive sile i tehnike oružanih snaga protivnika nije ni ulazilo, kao posebna stavka, u tadašnje strategijske kalkulacije.

Zahvaljujući naučno-tehnološkom progresu preciznost usmerenja i pogađanja nuklearnih bojevih glava, prenošenih interkontinentalnim raketama, takva je da je njihovo odstupanje od centra planiranog cilja svedeno na svega nekoliko desetina metara. Sada se umesto gradova pod udar mogu staviti protivnički raketni poligoni sa pojedinačnim silosima interkontinentalnih raketa, kao i drugi tačkasti objekti kakvi su, na primer, podmornički dokovi, bombarderi sa aerodromima ili podzemna strategijska komandna mesta i alični ciljevi. Takvu preciznost još uvek nemaju podmornički raketni projektili mada se i njihova tačnost pogađanja naglo uvećava. Proporcionalno dometu, uvećana je i preciznost pogađanja strategijskih raketnih sistema srednjeg dometa, čije rasturanje ne prelazi nekoliko desetina metara.

Istovremeno je tehnologija omogućila, a strategija inicirala i dirigovala, povećanje prenosne moći raketnih nosača koji su dostigli takve razmere koje se sa prethodnim ne mogu upoređivati. Dovoljno je navesti podatak da samo jedna raketa ima toliko eksplozivne moći koja je ekvivalentna snazi svih bombi i granata upotrebljenih u dva prethodna svetska rata. Umesto jedne nuklearne glave, savremene rakete mogu da nose od tri do deset projektila, uz realno predviđanje da će neke od najvećih biti u stanju da nose čak i 30 nuklearnih glava. Za strategijske planere nije najbitnija ukupna moć sredstava za prenos nuklearnih projektila već mogućnost da se u što manjoj jedinici vremena jednom šaržom može iznenadno i istovremeno napasti što više ciljeva na protivničkoj strani. Ta dimenzija strategijske moći naročito je značajna za efikasnu primenu takozvanog prvog strategijskog udara kojim se protivnik onemogućava da svojim adekvatnim snagama uzvрати protivudarom na iste sisteme one strane koja je prvi udar izvela. Prema tome, preciznost, količina istovremeno lansiranih projektila, kao i njihova ukupna snaga stvaraju izgled da se uz iznenadnu upotrebu protivniku nanese poražavajući udarac na njegove sisteme prvog udara, odnosno da se on spreči da primeni adekvatan postupak.

Sada nijedna supersila ne raspolaže teškim pokretnim raketnim sistemima za prenos interkontinentalnih nuklearnih projektila, ali su u tom pravcu izražena nastojanja pri konstrukciji i lociranju strategijskih raketa srednjeg dometa i pri traženju rešenja za najnovije teške sisteme, kao što su poznate američke rakete *MX*. Logično je očekivati da buduća inovacijska rešenja tu tendenciju još snažnije izraze, budući da silosi ne nude efikasnu zaštitu. Pored toga, mogućnost manevra tim sredstvima otežavaće njihovo otkrivanje i praćenje, što će izviđačka sredstva i metode staviti pred teže zadatke, nego u slučaju njihovog stacionarnog lociranja i podzemnog obezbeđenja. Mogućnost promene vatrenih položaja i manevra sredstvima sadrži u sebi dvostruku strategijsku prednost: prva je izražena u činjenici da protivnik nije u svakom trenutku siguran gde se ti sistemi nalaze u slučaju da po njima planira prvi udar, već se može desiti da udari u prazno, a druga u antiraketnoj odbrani koja postaje manje značajna, uz uslov da se udarnim sistemima frekventnije i uspešnije manevriše (američki stratezi su se bavili mišlju da svoje rakete *MX* postave na železničke kompozicije koje bi se bez prestanka kretale). Dakle, ovako posmatran faktor pokretljivosti nuklearnih strategijskih sistema ima izuzetan značaj i za strategiju vojnih ciljeva, odnosno za planove prvog udara, kao i za strategiju odvracanja, pošto svakog od protivnika stalno drži u određenoj neiz-

vesnosti, koja u sebi sadrži moguće krupne strategijske rizike — izražene u sintagmi »udara u prazno«, a time i totalnog promašaja.

Pojava krstarećih raketa zaslužuje posebnu pažnju zbog njihovih specifičnih tehnoloških rešenja koja strategijama obeju strana za napadna dejstva pružaju dodatne šanse, ali i neke za odbranu teško rešive probleme. Njihovo svojstvo skrivenog doleta i visokog stepena preciznosti čine ih sredstvima ambivalentne vrednosti, podjednako upotrebljivih za prve udare u strategiji vojnih ciljeva i za pretnju odmazdom u strategiji odvracanja. Topografski parametri na bazi satelitskih snimaka, pretvoreni u kompjuterske vodiče, čine sastavni deo tehnološko-elektronskog progressa izraženog u raketnoj tehnici, ali samo kod dve supersile, budući da ostali posjednici nuklearnih oružja za sada nemaju mogućnosti da proizvode krstareće rakete, pa prema tome ni da ugrožavaju najveće.

Ne ulazeći ovom prilikom u mnogobrojne strategijsko-tehnološke inovacije u drugim sferama i u različitim vidovima oružane sile — zbog toga što smo temom ograničeni samo na strategijsku nuklearnu snagu — dovoljno je da se konstatuje da je uticaj svih tih inovacija usmeren na to da sadašnji strategijski koncept odvracanja i pretnje odmazdom, koji je podjednako važeći za obe suprotstavljene strane, već više od tri decenije velikim delom i nejednako po stranama prevazilaze, podstiču i nameću nove i drukčije strategijske ideje. Uprošćeno i direktno kazano, suština sadašnje faze u evoluciji strategijskih koncepcija sadržana je u tome da se vojna strategija umesto na osvetničke masakre civilnog stanovništva u velikim gradovima orijentiše prema vojnostrategijskim objektima protivnika kao glavnim ciljevima svojih eventualnih interkontinentalnih nuklearnih poduhvata. Na osnovu spektakularnih tehnoloških napredaka došlo se do saznanja da je i u nuklearno doba moguće zasnovati takvu strategiju čiji primaran zadatak neće biti usmeren na odmazdu za masovno ubijeno civilno stanovništvo, već će svoje moći da usmeri na uništenje odgovarajućih odbrambenih sistema protivnika čime će se ublažavati i sprečavati apokalipsa na vlastitoj strani. Nova tehnološka dostignuća ozbiljno su uzdrmala temelje dosadašnje strategije odvracanja što vojnostrategijska misao maksimalno iskorišćava da bi u svoj instrumentarijum, pored dosadašnjih ofanzivnih sredstava, uvela i sredstva sa defanzivnom funkcijom. Ideja o mogućnosti izvođenja prvog udara predstavlja vrhunac i početak strategije vojnih ciljeva, koja se preko srednjih strategijskih raketa velike preciznosti, pokretljivosti i ubitačne snage nastavlja i završava na već ranije zamišljenim pretpostavkama o upotrebi ma-

lih taktičkih sredstava na bojnom polju. Došlo se očigledno dotle da, za nivo supersila i za njihove tehnološko-strategijske mogućnosti, dosadašnja strategija pretnji odmazdom po gradovima počinje da predstavlja karakteristiku slabije strane koja nuklearnim snagama preti odmazdom, da bi jačeg protivnika odvratila od moguće nuklearne ili druge agresije. Pri tome se navode primeri Francuske, Velike Britanije i NR Kine čije se strategije odvrćanja motivišu proračunima takozvanog mini odvrćanja, odnosno da se velikim silama neće isplatiti da žrtvuju nekoliko svojih gradova radi savlađivanja po ukupnoj moći neuporedivo slabijeg protivnika. Velike sile će, svakako, nastojati da takve strategije nuklearnih ucena ubuduće onemoguće ili svedu na podnošljivu meru. Prema tome, nijedna od supersila ne želi više da se zadovolji samo strategijom odvrćanja, već logički teži da stekne sposobnost kakvu zahteva strategija interkontinentalnih vojnih ciljeva.

Kao što je poznato, dosadašnje sprečavanje nuklearnog, a time i opšteg svetskog rata, bazirano je na strahu od protivničke odmazde obostrano koncipirane kao masovni uzvratni udar po protivničkim gradovima i velikim industrijskim centrima. Iako takva psihološka barijera izbijanju svetske apokalipse nije mogla biti sigurna osnova svetskog mira, do sada je kroz sve krize, pored svih pritisaka i tenzija, izdržala u svojoj teškoj i nesigurnoj ulozi. Postepeno uvođenje elemenata strategije vojnih ciljeva na jednoj ili na obe strane, dodatno slabi i »nagrizi« materijalnu i psihološku branu nuklearnog rata iz razloga što su sada glavni akteri, a to znači vojni vrhovi na obe strane, psihološki opterećeni ne samo zbog moguće apokaliptičke odmazde već, reklo bi se, i više, strahom od prvog udara protivnika po vlastitim vojnostrategijskim ciljevima, odnosno bojaznošću od iznenađenja da se ne propusti šansa vlastitog prvog udara i moguće pobeđe nad protivnikom. U pitanju je dvostruki strah — od vlastitih promašaja i od ponašanja protivnika. Slikovito rečeno, radi se o strahu da protivnici jedan drugom ne otmu pušku iz ruke. Ova vrsta manijakalnog opterećenja ne izvire samo iz iracionalnog pozorenja da se pred istorijom ne izgubi pobeđa već i iz ideološke sfere koja je nabijena obostranom netrpeljivošću motivisanoj, na jednoj strani, sistematskom indoktrinacijom da se uništi takozvana komunistička opasnost, a na drugoj, da se eventualnim svetskim nuklearnim ratom sruši kapitalistički poredak i imperijalizam. Bez obzira na to što se radi o nestvarnim farsama, iracionalnim idejama, pa i krajnje ekstremnim shvatanjima, takva dugoročna indoktrinacija krije u sebi velike dodatne opasnosti za svetskim mir. Neke novije strategijske procene opterećene su i takvim mogućnostima da

na istočnoj strani na čelo države izbije diktator i da zloupotrebi fascinantnu vojnu moć, a na zapadnoj, da na čelo zemlje izbiju krajnje reakcionarne i avanturističke imperijalističke grupe i da vojnu moć zloupotrebe iz neobuzdane mržnje prema komunizmu i svemu što je progresivno i oslobodilačko, u težnji da izvojuju nesmetanu svetsku vladavinu.

Imajući sve to u vidu nije bez osnova predviđanje da strah, kao faktor sprečavanja rata, postepeno preraste, pod uticajem različitih uslova od kojih su samo neki pomenuti, u faktor koji može ubrzavati nekontrolisano izbijanje nuklearnog rata, izgubivši dosadašnju ulogu amortizera između svesne volje i nagona samoodržanja. Reganova strategijska odbrambena inicijativa, koju su novinari duhovitom alegorijom nazvali »rat zvezda«, predstavlja novu etapu u razvoju američke strategijske koncepcije i novu dimenziju u razradi strategije vojnih ciljeva. Tačnije rečeno, ona u svojoj polaznoj zamisli predstavlja trodimenzionalnu sintezu sastavljenu od elemenata strategije odvrćanja, strategije udara po vojnim objektima druge strane i kao novi element — odbrana od protivničkog ugrožavanja vlastitih vojnostrategijskih sistema i gradova. Svetskoj javnosti je u početku dosta bučno predstavljena kao nezaobilazan modus i kao sredstvo i način da se učvrsti svetski mir i otpočne proces nuklearnog razoružanja. Od tih tvrdnji sigurno je samo to da ta ideja predstavlja logičku posledicu dosadašnje vojnotehničke trke u naoružavanju, koja se dalje teško može zamisliti kao pravolinijsko kvantitativno nagomilavanje strategijskih i drugih oružanih sistema — čas na jednoj, čas na drugoj strani, zavisno od stepena i učestalosti narušavanja zlokobne strategijske ravnoteže — već isključivo kao kvalitativni skok, koji može značiti kvantitativnu redukciju ali sa većim stepenom pretnje miru i ljudskom opstanku.

## 2. Protivrečnosti američke „kosmičke“ strategije

Početni američki koncept »kosmičke« strategije sadrži ideje da se nenuklearnim sredstvima, stacioniranim u kosmosu i na zemlji, organizuje dvozonalna odbrana od protivničkih interkontinentalnih raketa s ciljem da se zaštite vlastiti interkontinentalni sistemi na kopnu i moru. U kasnijoj fazi, taj sistem odbrane bi se dogradio sredstvima za još dve zone s ciljem da se univerzalno zaštititi stanovništvo i gradovi i da se proširi na antiraketnu odbranu nižeg nivoa protiv svih drugih raketnih sistema protivnika. Predviđeno je da ti sistemi budu sastavljeni od različitih nenuklearnih sredstava u koje ulaze: radari, rakete, laseri, snopovi neutronske čestice, toplotni

talasi, usavršeni kompjuterski podsistemi i druga sredstva poznata nauci, a delom već i u tehnološkoj primeni. Tehnička strana tih sistema, ovom prilikom, nas zanima samo toliko koliko je potrebno da se oceni realnost i racionalnost prezentiranih strategijskih ideja. Prema oceni njihovih inicijatora ti sistemi su već sada u stanju da delimično preuzmu namenjenu ulogu, dok će u doglednoj budućnosti, na osnovu otpočetih naučnih istraživanja i njihovih rezultata, obezbediti pokriće strategijskog koncepta u celini. Sudeći po reakcijama sovjetske strane, koja bolje od svih drugih poznaje mogućnosti svog glavnog rivala, moglo bi se zaključiti da je američki projektil zasnovan i izveden iz solidnih i objektivno savladanih naučno-tehnoloških premisa i da ne predstavlja tehnološki blef u funkciji pregovaračkog aduta. Na osnovu sovjetskih reakcija, koje su izražavale znatan nemir i zabrinutost, moglo bi se reći da su čak bili iznenađeni prvim vestima o Reganovoj ideji. Za američke mogućnosti, ekonomske propozicije i finansijski izdaci mogu predstavljati još manju prepreku, pogotovo ako se ima u vidu učešće u projektu ostalih zapadnih razvijenih partnera, a u krajnjoj instanci i svih drugih zemalja sveta s obzirom na mesto i ulogu svetskog monetarnog sistema i na povlašćeno mesto dolara u njemu. Neki američki autori sa zavidnom javnom reputacijom otvoreno tvrde da su se Sovjeti na slučaj u osvajanja Meseca (plan »Apolo«) zauvek uverili da slični američki projekti i ideje nikad ne predstavljaju izmišljenu smicalicu sa reklamnim i propagandnim ciljevima. Izgleda da se sovjetska strana i sama bavila sličnim idejama i naučnim pokušajima, što znači da ih američka najava nije iznenadila kao otkriće već kao saznanje da su preduhitreni i da vremenski i materijalno ne mogu ravnopravno da prate trku na novoj »kosmičkoj stazi«.

Prema tome, radi se o projektu koji je tehnički izvodljiv, finansijski isplativ, a politički i strategijski za američke interese i ciljeve poželjan i svrsishodan. Američkoj političko-strategijskoj misli koja izvire iz pozicije »lidera slobodnog sveta« apsolutno je neprihvatljiv status jednakosti sa bilo kojom drugom svetskom silom, a posebno je nezamisliv status jednakosti u nuklearnoj sferi gde su oni dugo vremena važili, najpre kao protagonisti i monopolisti, a kasnije kao superioran takmac sa uobraženim nedostižnim propozicijama. Prosečno američko političko i strategijsko shvatanje Sovjetima može da prizna prioritet jedino u kopненоj vojsci i njenoj ratnoj veštini, dok za sebe ljubomorno nastoji da sačuva prvo mesto u pogledu pomorske moći, snage ratnog vazduhoplovstva, a naročito u sferi planetarne nuklearne strategije i njihovih ratnih veština. U ukupnoj moći Amerikanci Sovjetskom Savezu, s jedne strane, ne

priznaju status pariteta niti njegove težnje da sa SAD podeli prvo mesto dok se, s druge strane, sovjetski politički i vojnostrategijski vrh odlučno protivi drugom mestu na svetskoj rang-listi, naročito nakon najnovijeg vojnostrategijskog napretka postignutog tokom sedamdesetih godina.<sup>2</sup> Iz te premise proističu svi stavovi i odluke koji se tiču međusobnih odnosa dve supersile i ujedno predstavljaju osnovna polazišta u modifikaciji strategijskih koncepcija i u razvoju oružanih snaga. Sjedinjene Američke Države svim silama teže da održe poziciju neospornog svetskog lidera sa nedostižnim vojnim vođstvom i dominantnom pozicijom u svetskoj politici. Rezultat takvih rivaliteta doveo je do politike »nemiroljubive koegzistencije« kako ju je nazvao jedan od poznatih i kompetentnih svetskih političkih opservatora.

Značajnu primisao pri usvajanju ove i sličnih američkih odluka u prošlosti predstavljaju proračuni da se glavni protivnik u trci za strategijske primате u što većoj meri ekonomski opteretiti i zakočiti njegov opšti privredni razvoj. U ovom konkretnom slučaju, posebno se kalkuliše sa već ostvarenim prednostima u elektronskoj i kompjuterskoj tehnici, kako u SAD tako i kod saveznika kakvi su Japan i SR Nemačka, čiji ukupni nivo, prema američkoj proceni, protivnik u najpovoljnijim uslovima ne može dostići za najmanje jednu deceniju. Najnoviji naučno-tehnološki razvitak je, međutim, potvrdio da distanca od deset godina čini kritičnu granicu koju je, najčešće, teško dostići i pre sledećeg skoka se poravnati sa takmacem. Sem bezbednosnih implikacija, ekonomska strana problema mora protivničku stranu u najvećoj meri već sada zabrinuti i podstaći na krajnje rigidne postupke u suprotstavljanju ovim planovima. Inače se enormno ekonomsko i naučno-tehnološko naprezanje može pretvoriti u »mrtvu trku« koja pored svih žrtava ništa suštinski neće rešiti na planu bezbednosti i mira u svetu.

Poznata imena američkog javnog i naučnog života Zbignjev Bžežinski, bivši savetnik za nacionalnu bezbednost, Robert Džestrou, profesor i osnivač Instituta za vasiionske studije i Maks Kapelman novoimenovani šef delegacije za ženevske pregovore sa SSSR-om u svojoj ishitrenoj interpretaciji<sup>3</sup> nove strategijske ideje (*Strategic Defence Initiatives* — *SDI*) nastupaju sa objašnjenjima pa i takvim

---

<sup>2</sup> Ovdе se nameće pitanje od kapitalnog praktičko-političkog i društveno-teorijskog značaja: zašto se SSSR kao socijalistička zemlja uključio u bezsumnu trku u naoružavanju i u monstrozno gomilanje nuklearnih i drugih arsenala; zašto princip dovoljnosti snaga za odbranu nije odneo prevagu nad iscipjujućem rivalstvu za podelu prvog mesta u trci za svetsku vojnu moć? Na ovo pitanje samo istorija može dati meritoran odgovor.

<sup>3</sup> »Njujork Tajms«, Njujork, 28. januara 1985. godine.

koja su veoma jednostrana, razmetljiva i po mnogo čemu bezobzirna u odnosu prema protivniku i prema ostalom svetu i miru na našoj planeti. Ona se, u najkraćem, ogledaju u sledećem.

a) Apodiktika tvrdnja da će najavljeni antibalistički kosmički odbrambeni sistem pojačati sposobnost odvrćanja ne sadrži u sebi nijednu meru elementarne logike iz jednostavnog razloga što će on izazvati preduzimanje sličnih mera drugog rivala, pa prema tome neće voditi stabilizaciji strategije međusobnog odvrćanja, već obrnuto, razvoju strategije vojnih ciljeva na obe strane. Štaviše, dejstvo strategije vojnih ciljeva proširiće se i na kosmos, što stvara mogućnosti da do ratnih dejstava najpre dođe u vasioni, koja će se u tom slučaju neminovno prenositi i na zemlju. Ako bi samo SAD izgradile takav sistem to ne bi bili odnosi odvrćanja, već politika terora i ucene druge strane, koja to, s obzirom na stepen svog stratijskog i naučno-tehnološkog razvoja, ne bi mogla trpeti. Istodobno se tvrdi da ovaj epohalni poduhvat ima za cilj da Sovjete prinudi da se vrte strategiji odvrćanja umesto da dalje razvijaju sredstva za ideju prvog udara. Koliko je u ovom argumentu egoistične zasljepljenosti i agresivne prepotencije najbolje se vidi po tome što se za vlastitu stranu predviđa istovremeno strategija odvrćanja, strategija prvog udara i strategija antibalističke odbrane, a protivniku se ostavljaju samo jednostrane mogućnosti dosadašnje strategije odvrćanja. Posle ovakvog objašnjenja nije nimalo čudno što je protivnik pojačano uznemiren, a ostali svet u najširoj meri podozriv i suzdržljiv. Ovo sve vodi još većoj neravnoteži i diverzificiranoj trci u naoružavanju, protiv čega se inače na drugim mestima verbalno izjašnjava. Doduše, autori usput, valjda da bi umirili svetsku javnost, ističu kako će u neizvesnoj budućnosti sistem kosmičke odbrane dovesti do smanjenja sadašnjih ofanzivnih snaga, ali, sa neverovatnom nonšalancijom i bezobzirnošću, propuštaju da kažu šta će biti do tada, kao što prećutkuju činjenicu da nikakva odbrana u istoriji nije uspela da spreči napad i da je ofanziva, bez obzira na snagu defanzive, uvek bila rešavajući vid ratnih dejstava, što se po svemu još više odnosi na nuklearnu eru.

b) Uveravanja svetske i sopstvene javnosti u to da kosmička antibalistička sredstva neće biti nuklearna i da će permanentno zadržati samo svoju odbrambenu misiju, mogu samo lakoverne i totalno neobaveštene zadovoljiti i privremeno umiriti. Ne može se ni zamisliti da se strana koja raspolaže sa više nuklearnog arsenala od protivnika iz nekih neobjašnjivih pobuda brani samo nenuklearnim sredstvima od mamutskih raketnih nuklearnih projektila koji nose

smrt za desetine miliona ljudi. Šta je to što može sputati branioca da za kosmičko presretanje ne predvidi i ne upotrebi efikasnije nuklearne glave, koje će, po svemu sudeći, jedino moći da izazovu nuklearnu eksploziju hiljadu nuklearnih glava upućenih kroz kosmos na razne objekte protivnika?

Slično je i sa tvrdnjom da će zamišljeni odbrambeni sistem sa velikim brojem raznovrsnih sredstava do kraja i za sve prilike zadržati svoju odbrambenu namenu i poziciju. Koji je to protivnik koji će poverovati da će raketni, laserski i drugi sistemi neograničene moći disciplinovano »sedeti« u »kosmičkim rovovima« i čekati da na njih nalete ogromna »jata« protivničkih raketa? Zar nije prirodnije očekivati da oni stupe u preventivnu ofanzivu i da se tako, umesto pasivne odbrane, pretvore u ofanzivna sredstva prvog udara zajedno sa već postojećim ofanzivnim sistemima na zemlji. Uostalom, zar baš američka strana nije svojevremeno ukazala i usprotivila se navodnim sovjetskim namerama da trajektorij svojih interkontinentalnih raketa usmeri kroz orbitalne, takozvane frakcione kosmičke putanje.

c) Za američku strategiju izgleda da centralni i suštinski problem čine sovjetske teške interkontinentalne rakete i njihove ubitačne nuklearne šarže. Pomenuti autori tvrde da se međusobni odnos u tom sistemu dvostrane nuklearne moći kreće u odnosu 3:1 u sovjetsku korist, odnosno da Sovjeti mogu ispaliti tri plotuna teških raketa prema jednom američkom ili, prema drugom merilu, da sa svega jednom trećinom svojih raketa mogu uništiti i neutralisati američki kopneni »Minutmen« sistem i, konačno, što se podudara sa iznetim da se broj nuklearnih glava te vrste kreće u odnosu 6.000 sovjetskih prema 2.000 američkih. Pri tome se ne računa samo o kvantitativnim parametrima već više o tome što su ta sredstva navodno namenjena za nanošenje prvog udara po vojnostrategijskim ciljevima protivnika.

Za takvo stanje Amerikanci ne mogu okrivljivati samo moćnog rivala, koji je problem rešavao po svom nahođenju već i vlastite strategijske koncepcije i vrhunske planere koji su za vlastito nuklearno težište umesto kopna izabrali more i vazdušni prostor. Sovjetska strategija se već na svom savremenom startu u šezdesetim godinama našeg veka nije mogla orijentisati na pravolinijsko gonjenje u dostizanju vazdušne, pomorske i nuklearne moći glavnog protivnika, već je pomoću raketnog iskakanja u kosmos strategijsko-tehnološkim dijagonalom skratila vreme uspešne i ravnopravne rivalske trke. Eventualna orijentacija na prethodno izjednačenje u

pomorskoj i vazdušnoj moći za nekoliko decenija bi usporila sovjetske mogućnosti na interkontinentalnom nuklearnom planu. Ne manji uzrok za takav sovjetski strategijski kurs nalazi se u geopolitičkom položaju zemlje koji nije omogućavao njegovoj vojnoj strategiji da se svojevremeno težišno okrene bombarderima i podmornicama, pošto ti strategijski instrumenti traže i odgovarajuće baziranje i druge uslove za izvršenje interkontinentalnih funkcija. Sovjetska strana sve do sada nije mogla na uspešan način da reši strategijske probleme baziranja udarnih podmornica niti sigurne dolete svoje bombarderske avijacije nad prostore SAD. Te okolnosti pomenuti komentatori i ne pominju. Sovjetsku artiljerijsku i raketnu tradiciju suviše je i pominjati mada ona nije bila bez uticaja na svojevremene orijentacije. Logika objektivne moći i zdravog razuma opredelila je da ona strana koja ima raketno nuklearno strategijsko težište na kopnu, to težište u maksimalno mogućoj meri zaštiti u protivvazдушnom i protivraketenom smislu iz jednostavnog razloga što se glavno sredstvo mora i najbolje čuvati. Pošteno je protivniku priznati i takav fakat da se uz veliki rizik odlučio da težište svoje strategijske moći veže za fiksne stacionarne objekte. Bez obzira na to da li su američke tvrdnje o sovjetskim sposobnostima hladnog lansiranja iz silosa teških raketa tačne ili nisu, u trci između dva krajnje nepoverljiva rivala, ništa logičnije ne treba ni očekivati, bilo da do toga dođe pre ili kasnije. Smisao te tvrdnje je da uveri čitaoca kako Sovjeti poseduju više raketa od nominalnog broja, odnosno više nego silosa, što još više uvećava taj vid sovjetske nuklearne sile. Nasuprot tom argumentu, američki interpreti čute o tome da njihova strana može postići mogućnost ostvarivanja prvog udara sa fantastičnom snagom svojih podmorničkih raketno-nuklearnih sistema, koji su superior-niji od protivničkih.

Odnos američkih i sovjetskih pomorskih i vazdušnih nuklearnih potencijala suprotan je onoj slici kakvu smo naveli za kopnene raketno-nuklearne mogućnosti, i kreće se u sledećim razmerama u pogledu broja nuklearnih glava: more — SAD 5.700; SSSR 1.545; vazdušni prostor — SAD 5.124; SSSR 470.<sup>4</sup>

Činjenica je da se u odmeravanju snaga ne mogu poistovećivati ovi sistemi, ali je isto tako činjenica da se te mogućnosti ne mogu ostaviti po strani svetske nuklearne »vage«, pa čak ni nepomenuti u kontekstu iznete argumentacije nove američke strategijske zamisli.

---

<sup>4</sup> Međunarodni institut za strategijske studije, London 1983.

d) Ponašanje saveznika, a naročito onih zemalja koje imaju, više ili manje, razvijene vojnonuklearne mogućnosti, prema novoj američkoj strategijskoj inicijativi uslovljeno je različitim i ambivalentnim faktorima današnjice a izgleda da će tako biti i u doglednoj budućnosti. Posednici takozvanih mini udarnih snaga dovedeni su u situaciju totalne ugroženosti svojih strategija i malih nuklearnih snaga na njima zasnovanih, a samim tim i na odgovarajuću degradaciju svojih međunarodnih pozicija.<sup>5</sup> To su velikim delom već učinile sovjetske rakete srednjeg strategijskog dometa, a eventualno ostvarenje američkih inicijativa, a zatim i verovatne sovjetske protivmere tu eroziju moći srednjih samostalnih nuklearnih strategija još više bi ubrzale. U izgledu je takva vrsta raskoraka koji će od supersila napraviti »ekstra supermoćnike«, a od srednjih atomskih još beznačajnije faktore u svetskim nuklearnim strategijama. Kosmičko-raketnu nuklearnu odbranu, ukoliko budu razvijala i primenjivala oba blokovska lidera, saveznici će shvatiti kao isključivo takmičenje velikih za ciljeve svetske i kosmičke dominacije što neće imati veze sa njihovom bezbednošću. U doglednoj budućnosti zemlje sa ograničenim nuklearnim mogućnostima realno ne mogu računati na to da izgrade vlastite antiraketne sisteme kojima bi zaštitile svoja skromna strategijska sredstva. Dvojna podela kosmosa, uz nerešene probleme antiraketne odbrane na srednjim i malim distancama, rezultiraće neophodnošću novih procena o mestu i ulozi svake od zemalja u sadašnjim blokovskim formacijama. Istovremeno će doći do novih problema u politici nesvrstavanja, budući da se radi o zaokretu sa krupnim i nedovoljno poznatim implikacijama. I saveznici i ostali svet će se, dakle, ponašati prema vlastitim procenama i interesima, nezavisno od toga koliko će biti »poštene i pravovremene američke konsultacije«, mada ni pritisci, verovatno, neće izostati.

### *3. Mogući tokovi daljih pregovora o razoružanju u Ženevi*

Naše doba će ući u istoriju ne samo po naučnim i vonjotehničkim prodorima i inovacijama i sumanutoj trci u stvaranju ratnih sredstava već i po tome što se još u miru, u vreme priprema za rat, diplomatija pojavljuje u ulozi posrednika i aktera u rešavanju »čistih« vojnostrategijskih problema. Radi se, naravno, o savremenoj pojavi kao sastavnom delu nuklearnog fenomena. Pri tome se mora

<sup>5</sup> Francuska raspolaže sa 80 projektila i bojevih glava, Velika Britanija sa 64, a NR Kina sa četiri. *Međunarodni institut za strategijske studije, London 1983.*

konstatovati da svoju »pomiriteljsku« ulogu diplomatija nije do sada odigrala sa puno uspeha, bilo da je dejstvovala bilateralnom ili multilateralnom metodom i sredstvima. Za ovu tvrdnju je dovoljna ilustracija posleratne istorije Bliskog i Srednjeg istoka, pregovori SALT-1 i SALT-2, Bečki pregovori o smanjenju trupa u Evropi i, konačno, sve ono što je propušteno da se učini na planu svetskog razoružanja. Ovaj problem se usput dotiče samo zbog toga da bi se izrazilo mišljenje da ni novi američko-sovjetski pregovori o razoružanju na obe strane i u čitavom svetu ne unose ni minimum optimizma koji bi garantovao bar delimične uspešne rezultate. Atmosfera međusobnog dubokog nepoverenja i nezavisti između dva aktera, kao i predmet razgovora koji se životno tiče savremenog i budućeg ljudskog roda, upozoravaju da diplomatska bilaterala neće moći biti efikasan put i način razrešenja krucijalnih problema sveta. To će ojačati sugestije da će se međunarodna zajednica putem svojih organizacija i raznim metodama morati u određenoj meri direktno uključiti i najaktivnije izraziti.

Sadašnji susret dve svetske supersile, za razliku od ranijih, opterećen je novim i teškim hipotezama koje se odnose na međusobno optuživanje zbog kršenja ranijih ugovora (antiraketna odbrana, lansiranje na hladno, militarizacija kosmosa), kao i odstupanje od ranije datih kategoričkih izjava da više neće pregovarati o SS-20, Persing-2 i o kosmičkoj odbrani, pa ipak su i pored svega i na to prisiljene. Kominike sa pripremnog ženevskog dogovora odredio je za obe strane najopštije smernice, kao ciljeve već otpočetih pregovora, koje sadrže sledeće krupne naznake: (1) razrada efikasnog sporazuma za osujećivanje trke u naoružavanju kosmosa; (2) obustava trke u nuklearnom strategijskom naoružavanju na zemlji; (3) smanjenje nuklearnog naoružanja i, u krajnjem, njegova likvidacija u celosti i u svim delovima sveta.

Predmet razgovora je bliže podeljen i tematizovan na tri oblasti koje se odnose na kosmos, interkontinentalne rakete i rakete srednjeg strategijskog dometa, koje imaju tri podgrupe u jedinstvenom pregovaračkom timu na svakoj od pregovaračkih strana. Iz podela tema i iz strukture pregovaračkih ekipa jasno se nazire predviđena taktika istovremenog i međusobnog povezivanja i uslovljavanja budućih dogovora i rešenja, kao i mogućnosti parcijalnog sporazumevanja o onoj materiji koja bude imala najviše prolaznih šansi.

Iz najavljenih ciljeva i strukture predmeta pregovora gotovo je izvesno da su Sovjeti primarno zainteresovani za obustavu trke, pre

svega u kosmosu, a zatim i na zemlji iz jednostavnog razloga što im *status quo* najbolje odgovara, kako zbog dostignute ravnoteže, tako i zbog nekih relativnih stratezijskih prednosti, koje su u novije vreme postigli. Pri tome su naročito zainteresovani da onemoguće, ili bar uspore, američke kosmičke planove, i to iz dva podjednako bitna razloga: zbog toga što se na određen način s njima devalvira postojeći sistem teških raketa, a time i prednost na zemlji, kao i zbog perspektive mučnog tehnološkog i materijalnog naprezanja i zakasnelog dostizanja protivnika na planu kosmičke odbrambene tehnologije. Nije verovatno da do potpunog odustajanja od kosmičkih pretenzija može doći zato što se u tu sferu već obostrano zakoračilo i što će to nezaustavljivo zahtevati daljnji trend tehnološkog napretka, ali određene modifikacije, prolongiranja rokova, ograničavanje po vrstama i kvantitetima ne bi trebalo sasvim isključiti. Princip smanjivanja postojećih stokova interkontinentalnih raketnih prenosnika nužno bi morao uključiti ne samo obostrane kopnene stratezijske nuklearne sisteme već u svakom slučaju i podmorničke i vazduhoplovne, bilo da se potencijali umanjuju istovremeno sa kopnenim ili povremeno, nešto kasnije. Zbog činjenice da se još uvek radi o sredstvima drugog udara, koja su manje opasna za postizanje stratezijskog iznenađenja, sigurno je da će redukcija, ukoliko do nje dođe, obuhvatiti pre svega stare tipove kojih na obe strane ima dovoljno i kojih se lakše odricati. Princip smanjivanja, a ne ograničavanja ili zaustavljanja na postignutom, američkoj strani odgovara kako zbog smanjenja strahovite opasnosti od sovjetskih mamutskih kopnenih projektila tako i zbog vlastite modernizacije i usavršavanja tehnologije lansiranja, vođenja i veće ubitačne snage svakog pojedinačnog projektila, što sve upućuje na mogućnosti kvantitativnih smanjenja i rasterećenja, a da se istovremeno znatnije ne smanjuje dostignuta ubitačna moć.

Raketna sredstva srednjeg stratezijskog dometa, kao što su sistemi *SS-20*, *Peršing-2* i krstareće rakete, predstavljaju nova sredstva u odnosu na ona obuhvaćena sporazumima *SALT-1* i *SALT-2*, ali istovremeno i objekat zbog kojeg je došlo do prekida poslednjih ženevskih pregovora. Pregovori o interkontinentalnim raketama, kao što je poznato, »zaleđeni« su a o srednjim raketama su prekinuti, što će izazvati i različite »taktike« u narednim pregovorima. Za sovjetsku stranu američki srednjedometni sistemi u Evropi predstavljaju vojnostratezijsku opasnost, politički hendikep i veliko psihološko opterećenje. U sadašnjim pregovorima može se očekivati da ova oblast dobije prioritet i da u njoj, pre nego u drugim, dođe do očekivanih rešenja uz veće ustupke inicijatorske (sovjetske) strane,

za koje će ona pokušati da traži ekvivalent kroz ostale aranžmane. Logično je očekivati da će se zahtevi odnositi na redukciju američkih isturenih sistema u Evropi i Aziji (podmornice i bombarderi) a, eventualno, i na smanjenje opšte količine nuklearnih projektila.

Bez obzira na kriterijum gde će biti svrstane, krstareće rakete na pregovorima moraju zauzeti poseban tretman kao sistem koji se ne može bez ostatka uključiti u rakete srednjeg dometa. S obzirom na to da mogu biti lansirane sa kopna, mora i iz vazdušnog prostora i da imaju različite domete i specifične putanje, ovo sredstvo će najverovatnije biti značajan predmet pogađanja. Nije, naravno, isključeno ni sporazumevanje o broju, baziranju, a možda i o specijalnom obeležavanju vrste eksplozivnog punjenja u njima itd. Bez obzira na stepen tehnološkog napretka i na meru operativnog razvoja, američka strana je, za razliku od sovjetske, zbog geografske pozicije i demografskog razmeštaja svojih gradova koji se pretežno nalaze na okeanskim rubovima, više ugrožena od eventualne primene ovih raketa, naročito onih iz podmorničkih lansera. Zbog svega toga međusobna povezanost i najtešnja uslovljenost svih predmeta razgovora činiće njihovu glavnu karakteristiku u kojima će ustupci jedne strane biti supstituisani ravnom merom druge iz širokog arsenala prekomerne nuklearne moći.

Novine u tehnološkom razvoju, a izgleda i ne sasvim korektno ponašanje strana u pogledu do sada dogovorenih klauzula, i pored neslućenog razvoja vasijskih opservacijskih i prislušnih sredstava, aktuelizira ponovo problem kontrole na licu mesta, naročito za neke delikatnije radnje, objekte i za sredstva koja se uspešnije mogu skrivati i maskirati. Psihološke predispozicije i ukorenjene navike podozrenja i zatvaranja mogu u tom pogledu predstavljati teži problem od suštinskog pristanka na ugovoreno ograničenje. S tim u vezi, nije naodmet napomenuti oportunističku međunarodnu kontrolu koja bi, za razliku od međusobne, donela mnoge pozitivne implikacije.

\*

U svojoj dosadašnjoj dramatičnoj evoluciji strategija supersila stiže do tačke sudbonosne istorijske prekretnice iz koje je moguće krenuti u novi krug planetarno-kosmičkog nadmetanja koji će se odvijati po novom strategijskom konceptu ili, uz snagu razuma, zadržati na dostignutom nivou sa perspektivom postupne redukcije nuklearnih arsenala i sa korekcijom nasilničkog strategijskog koncepta. Odlučujući uslov određene vojnostrategijske orijentacije nalazi se u sferi politike supersila i u odricanju da se vojnim nuklear-

nom silom u naše doba dostignu megalomanski i iracionalni politički ciljevi. Odustajanje od ciljeva svetske prevlasti i hegemonističkih pretenzija na svetsko vođstvo, pored svih naučno-tehnoloških skokova, usmeriće vojnu strategiju jedino realnim i opravdanim isključivo odbrambenim ciljevima. Nadmetanje silom sigurno neće dovesti do ograničenja i smanjenja nuklearnog naoružanja, kako ističu neki od protagonista nove kosmičke trke, niti će samo zadržavanje na sadašnjem nivou obezbediti stabilne međunarodne odnose, osigurane od nuklearne apokalipse. Dakle, rešenje nije ni u novoj bezizglednoj trci u strategijskom nadmetanju, niti ostajanju na ušančanim pozicijama pri sadašnjem odnosu snaga, već u jedinom izlazu koji znači postepenu, ali ubrzanu i nezaustavljivu likvidaciju nuklearnog naoružanja.

Svrha ovog razmatranja nije u tome da se proreknu do krajnosti nepredvidive pregovaračke ženevske opcije, što ne znaju ni oni koji će ih voditi, već isključivo u tome da se ukaže na momentalnu prirodu zamrešnog sklopa odnosa na planu vojnih strategija svetskih supermoćnika, na moguću smer njihovog daljnjeg razvoja, kao i na njihove verovatne implikacije za svetski mir i bezbednost.